

Egry Gábor*

RÉGI-ÚJ MAGYAR-ROMÁN TÖRTÉNELMI MÍTOSZOK

A 2001 utáni világról, világhelyzetéről mindenképpen a *változás* jut elsőként eszünkbe. A szeptember 11-ei események interpretációi és narratívái rendszerint kiemelten foglalkoznak mindazzal ami a világban az ikertornyok lerombolását követően megváltozott. Ha pedig túllépünk a diplomácia, a nemzetközi kapcsolatok vagy éppen a terrorizmus elleni háború körén, akkor is a változás a vizsgálatok kulcsszava. Mindenekelőtt természetesen a gazdaságban, amelyben a terrorakció, illetve annak következményei végleg pontot tettek a kilencvenes évek hosszú prosperitására.

Ebből a szempontból az alábbiakban kifejtettek mindenképpen rendhagyóak lesznek. Nem csak a világot ma leginkább foglalkoztató és veszélyeztető problémáktól távoli témaválasztás teszi azzá, hanem az is, hogy sokkal szilárdabb, állandóbb mentális struktúrákkal, narratív konstrukciókkal kíván foglalkozni. Ezek a konstrukciók gyakorlatilag alig változtak a terrortámadások nyomán, és ma is ugyanabban a formában és ugyanolyan virulensen érvényesülnek, mint szeptember 11-ét megelőzően.¹

Ugyanakkor aktualitásuk semmiképpen sem kérdőjelezhető meg. A magyar-román együttélés történeti emlékezetét meghatározó mítoszok életerejének legújabb példája az aradi Szabadság-szobor felállításának a sajtóból jól nyomon követhető ügye. Ezzel az alább részletesebben is elemzendő problémával kapcsolatban már most megállapíthatjuk, hogy kiválóan példázza a *berögzült és továbbélő nemzeti mítoszok* hatását, operacionalizálhatóságát és erejét. A Szabadság-szobor ügye egyértelműen szimbolikus harc a magyar közösség megjelenésért vagy éppen ennek megakadályozásáért Románia egy többségében románok lakta városának szimbolikus terében. Ennek a küzdelemnek a során pedig a felek egyaránt különböző mítoszokat használnak álláspontjuk alátámasztására, jelezve egyúttal azt is, hogy azok ma is szerves részei a történeti tudatnak.

Írásunkban, a magyar közbeszédben, 2003-ban lehangsúlyosabban megjelent nemzeti történeti mítoszok közül emelünk ki kettőt és próbáljuk bemutatni azokat. Nem pusztán funkciójukat és jelenlegi felhasználásukat, hanem részben kialakulásukat és a két nemzet köztudatában elfoglalt helyüket is.

A történeti mítosz és funkciói

A történeti mítoszok kutatása a történettudomány manapság divatosnak mondható problémaköre. A XIX. századi pozitivizmus szilárd ismeretelméleti alapjainak fokozatos felszámolódása és a történeti relativizmus térnyerése a XX. században logikusan eredményezett újfajta kérdésfeltevést a történelemmel kapcsolatban. A posztmodern történelemelmélet álláspontja a különböző narratívák egyenrangúságáról és az igazság létének tagadásáról, valamint a narratívák önálló kutatási tárgyként való tételezése szükség-szerűen vezetett el ahhoz, hogy a megismerhetetlen valósággal azonos viszonyban lévő narratív konstrukciókat funkcionális és strukturális jellemzőik alapján elemezzék a kutatók.

* Tudományos segédmunkatárs, Politikatörténeti Intézet.
Főiskolai tanársegéd, Általános Vállalkozási Főiskola

¹ Egyetlen apró, bár nem teljesen lényegtelen kivétel, hogy reagálva a terrorizmus egyértelműen negatívvá váló képére, az ellenfél megbélyegzésére használt címkék közt feltűnik a „terrorista” anakronisztikus és abistorikus fogalma is.

Mind a magyar, mind a román történettudományban megjelent ez az irányzat és törekvés. Míg azonban a magyar történelem nemzeti demitizálása jóval a rendszerváltást megelőző idősakra nyúlik vissza, addig Romániában csak a Ceaucescu-rendszer bukását követően kerülhetett sor erre a ma is nagyon lassan zajló, nagy politikai és társadalmi ellenállásba ütköző folyamatra.² Ennek ellenére ma már egyáltalán nem egyértelmű, hogy a nemzeti mitológia hagyományos, a kommunista rendszer második felében megerősödött formái túlélhetik a következő évtizedet.

A Magyarországon zajló kutatások legjellegzetesebb eredménye az a *Romsics Ignác* szerkesztette kötet, amely különböző magyar történeti mítoszok, és legendák elemzésével próbálja hitelteleníteni azokat.³ A román történetírásból Lucian Boia és tanítványai körét érdemes kiemelni, akik több kötetben vették számba és elemezték a román közgondolkodás és történeti tudat mítoszait. Ezek közül magyarul is olvasható *A történelem és mítosz a román köztudatban* című, nem kis vihart kavart munkája.⁴

Megállapítva, hogy a mítoszok problémaköre immár elfogadott kutatási témája mindkét nemzeti történetírásnak, még az aktuálisan felhasznált mítoszok elemzését megelőzően szükségesnek látszik néhány alapvető probléma tisztázása. Ezek közé tartozik a történeti mítosz fogalma, típusai, jellegzetességeinek köre is.

Önmagában egy, a bevettől eltérő történelmi narratíva értelemszerűen nem minősíthető mítosznak. Sőt, még abban az esetben is kérdéses lehet ez a minősítés, ha a szóban forgó konstrukció egyértelműen nem felel meg a szakmai eljárások verifikálta tényeknek, sem pedig a forráskezelés szabályainak. Egy ilyen konstrukció még nyugodtan lehet egyszerű tévhit, legenda vagy akár jó szándékú, de hibás történetírói teljesítmény is. *A mítosz ennél mindenképpen több* kell legyen, elsősorban társadalmi szempontból.

Éppen ezért mítosznak azokat a narratív konstrukciókat tekintjük, amelyek nem támaszthatók alá történeti tényanyaggal, viszont a társadalom jelentős része elfogadja őket. Ezen túlmenően egyértelmű identitásépítő vagy kohéziós funkcióval rendelkeznek. A mitológia további lényeges eleme, hogy valóságmagyarázatként, illetve a valóság strukturálására használt és a jelenre vonatkozóan is relevánsnak tartják elfogadói. Végül a legtöbb esetben egy strukturált rendszerbe szerveződik, és nemzeti mitológiát alkot.⁵

Romsics említi, hogy a neves francia kutató *Raoul Girardet* a mítoszok négy alaptípusát különíti el. Ezek a következők: az összeesküvés-elméletek; különböző időszakok „aranykorként” való nosztalgikus prezentációi; a történelem egy-egy válságos pillanatában feltűnő, nemzetet, országot, várost stb. megmentő hősiességek (megmentők) apologetikái; s végül a kisebb-nagyobb közösségek (nemzet, város, társadalmi osztály) egységének mítoszai.⁶

A fenti tipizálás alapján is egyértelmű, hogy *a mítoszok a kollektív emlékezet formálásán keresztül bírnak társadalmi funkciókkal*. A múlt értelmezése nem önmagában feladatuk, hanem kifejezetten a társadalom vagy egyes csoportjai kohéziója, identitástudata, illetve működése szempontjából van nagy jelentőségük. *A mítosz vagy egy koherens történeti narratíva funkcionálisan szinte elengedhetetlen egy modern nemzeti társadalom működtetéséhez, a társadalmi szolidaritás fenntartásához, az összetartozás-tudat erősítéséhez.*

² Jól jellemzi a folyamat nebézségét az a vita, ami a 90-es évek végén robbant ki egy középiskolai segédkönyv kapcsán, amely óvatos formában megkérdőjelezte néhány bevett történeti elképzelés jogosságát. Vö: Răzvan Părăianu: *National Prejudices, Mass Media and History Textbooks: The Mitu Controversy*. In Balázs Trencsényi – Dragoș Petrescu – Cristina Petrescu – Constantin Iordachi – Zoltán Kántor (szerk.): *Nation Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*, Budapest – Iași, 2001 93-120.

³ *Romsics Ignác* (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhit a 20. századi magyar történelemből*. Budapest 2002.

⁴ *Lucian Boia: Istorie și mit în conștiința românească*. Buc. 1997. Magyarul: *Uó.: Történelem és mítosz a román köztudatban*. Bukarest-Kolozsvár 1999. Érdemes megemlíteni még, a mítoszfeltáró munka érzékeltetésére a következő köteteket, melyek szerkesztésében Boia is részt vett: *Mituri istorice românești* Buc. 1995.; *Miturile comunismului românesc I-II*. Buc. 1995-1997.

⁵ *A definíció nagymértékben épít Boia és Romsics felfogására, de nem teljesen egyezik meg velük*. Vö: *Boia 1999 7-9.*, illetve *Romsics Ignác: A történetírás és a történelem. Az objektivitás mítosza és a mitizálás elfogadhatatlansága*. In *Rubicon 2001/10-2002/1*.

⁶ *Romsics i. m.*

A tudományosan is legitim történeti narratíva helyét rendszerint akkor vehetik át a mítoszok, ha a történettudomány eredményei túl bonyolultnak, nebezen kezelhetők és mindenek előtt nemzeti szempontból ellentmondásosnak láttatják a múltat. Amennyiben a történeti ismeretek és az identitás elemei, a nemzeti énkép ellentétbe kerülnek, a kognitív disszonancia kezelésére széles tere nyílik a mítoszoknak.

Külön esetet jelentenek az egymás mellett vagy együtt élő nemzeteknek ugyanazokra a történeti eseményekre vagy folyamatokra vonatkozó narratívái és mítoszai. Ezekben az esetekben a perspektíva különbözősége mindenképpen különböző mítoszokat eredményez, legalábbis az értékelés mozzanatát tekintve (valami pozitív vagy negatív). Amennyiben a nemzeti múltak konfliktusosak ez a különbözőség még határozottabban érvényesülhet.

A magyar-román múlt vonatkozásában találunk példát egymásnak kifejezetten ellentmondó mítoszokra is, mint 1848 kérdése, de olyanokra is, amelyek esetében a történeti narratíva elbeszélő része megegyezik, sőt tudományos legitimitást nyert, csupán annak értékelése különbözik jelentős mértékben. Az alábbiakban egy-egy esetet kívánunk bemutatni mindkét típusból, jelezve egyúttal a mítoszok változásának, az esetleges új mítoszok képződésének a lehetőségét is.

Kontradiktórus mítoszok: a Szabadság-szobor és 1848-49⁷

A mostanában újra a közbeszéd előterébe került és ezáltal egyúttal életképességükről és érvényességükről is bizonyágot adó mítoszok közül a Szabadság-szobor felállításáról kialakult vitában használt érvek a két fél egymásnak ellentmondó mítoszainak csoportjába tartoznak. Az október 6-ai szoboravatás elmaradása kapcsán használt érvek tipikusnak tekinthetők mind a magyar, mind a román mítoszok tekintetében. Mindkét fél érvelése a hagyományos történeti narratívára épít, igaz magyar részről a szobor szimbolikus tartalmának átértékelésére is történt kísérlet. Ennek a kísérletnek a lényege egy közös jelentéstartalom és egyúttal egy közös mítosz kialakítása volt.

A szimbolikus konfliktus egyik fontos eleme 1848-49 megítélésének különbözősége. A magyar interpretáció, jelentős mértékben leegyszerűsítve a történeteket, a polgári szabadságjogok kiteljesedése alapján a szabadság diadalaként egyetemes értéként szemléli. Ezzel szemben a román felfogás vitatja, hogy a magyar politikai elit érdeme lenne a polgári jogok kiteljesítése, miközben a nemzeti szabadság szempontjából egyértelműen negatívan ítéli meg a magyar törekvéseket. Ennek megfelelően magyar szemszögből érthetetlen a szobor felállítása elleni tiltakozás, míg román szemszögből elfogadhatatlan az ahhoz való ragaszkodás.

Mindenekelőtt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ebben az esetben mindkét interpretáció a mítoszok kategóriájába tartozik, és ezen nem változtat az sem, hogy mindkettő tartalmaz valós elemeket, illetve elbírálható az is, hogy melyik áll közelebb a történeti tényekhez. Ugyanakkor mindkét értelmezés egyértelműen leegyszerűsít, funkciójuk az igazságtétel egy jelenleg sem nyugvóponton lévő konfliktusban, amint azt egyébként a szobor kapcsán történt politikai aktivitás is jelzi.

A magyar értelmezés nem vesz tudomást a magyar és a többi nemzetépítés ellentétéről, ami már 1848 előtt is jelentkezett, míg a román felfogás, néhány vaskos történeti tévedéssel súlyosbítva, kizárólag nemzeti szemszögből hajlandó interpretálni a történeteket. A történeti legendák közül ki kell emelni azt, amely szerint 1848-49-ben mintegy 40000 románét mészárolták volna le magyar reguláris és félkatonai alakulatok, illetve ezeket a csapatokat éppen az aradi vértanúk irányították volna. Ezzel szemben az áldozatok száma ezres nagyságrendű mindkét oldalon, a vértanú tábornokok pedig Erdélyhez a legközelebb a Bánságban tevékenykedtek – ott azonban a szerbek elleni hadműveletekben.

A történelemértelmezésbe burkolt konfliktus mellett van az ügynek egy másik dimenziója is, az Arad szimbolikus terében való megjelenés lehetősége a magyar közösség számára, illetve annak elutasítása a román közösség elitje részéről. Részben ennek kapcsán, utalva természetesen a nemzeti látószögű román mítoszra is, megállapítható, hogy *az ellentmondó mítoszok közül a román egyértelműen kizárólagos.* A nemzetek közti konfliktust az igazságos háború-igazságtalan háború ellentétpárjában jeleníti meg és részben erre alapozva nem engedi meg a szimbolikus tér megosztását sem. Ezzel szemben *a magyar*

⁷ *A problémakört és a szobor körüli vitát 2003. szeptember vége óta sokszor tárgyalta a romániai magyar sajtó, mindenekelőtt a Krónika című kolozsvári, a Szabadság című kolozsvári, a Romániai Magyar Szó című bukaresti, a Háromszék című sepsiszentgyörgyi napilapok cikkeit, valamint a Transindex portálon megjelent írásokat használtam.*

értelmezésnek határozottan van integráló dimenziója is. A polgári szabadságot univerzális értéként jeleníti meg, ahogyan a szimbolikus térhasználatot is megosztani kívánja, nem pedig kizárólagossá tenni. Ennek felelt meg az a javaslat is, hogy a román fél fogadja el a Szabadság-szobor közös értelmezésének az univerzális szabadságeszmét, ne pedig a *magyar szabadság* jelképeként tekintsen rá.

Ha a Girardet-féle tipológia alapján akarjuk besorolni a két ellentmondó és versengő narratívát, akkor nem egyszerű a dolgunk. A magyar verzió egyértelműen a nemzeti egységhez kapcsolódó mítosz, a tragikus bukás egy igazságos ügy szolgálatában, amelyért különböző nemzetiségű és társadalmi helyzetű személyek áldozták életüket. Ezzel szemben a román mítosz esetében nem ennyire egyértelmű, hogy az egységmítoszok közé tartozik. Alaposabban megvizsgálva mégis ebbe a kategóriába sorolhatjuk, de nem egyoldalúan pozitív, hanem pozitív-negatív tartalmúként.

A nemzeti látószög kizárólagossága magában hordozza a nemzeti egység kifejezésének lehetőségét. Ezt erősíti fel az ellenségkép felhasználása. A magyarok kegyetlen fellépésének hangsúlyozása szükség-szerűvé teszi, hogy a narratíva az egykorú románságot egységesnek kezelje, nem véve tudomást a belső megosztottságról. Az ellenséggel szembeni összefogás egyúttal egyértelműen a jelenre is vonatkoztatott üzenet. Ráadásul alátámasztja a szimbolikus tér kizárólagos használatára bejelentett igényt, delegitimálva a magyarok megosztási törekvéseit és egyúttal nemzetileg legitimálva a saját szimbolikus térfoglalást.

Ellentétes értékelésű mítoszok: Erdély felvásárlása⁸

A magyar-román kapcsolatok történetéből a 20. század eleji gazdasági folyamatok elbeszélése és értékelése kiváló példa az olyan típusú narratívákra, amelyek a történeti folyamat *előadásában megegyeznek*, pusztán annak *értékelése esetén kerülnek szembe* egymással. A mai magyar köztudatnak is része az az elképzelés, mely szerint az erdélyi románság, bankjaira támaszkodva tudatosan és tervszerűen felvásárolta Erdély földjeit a magyarság kezéből, hogy aztán erre alapozza elszakadási törekvéseit. A mítosz olyanra életképes, hogy 2003 nyarán Markó Béla és Csoóri Sándor vitájának lett témája és a többi hozzászólós is egyértelműen tudományos tényként kezelte.

Első pillantásra itt valóban nem mítosszal van dolgunk. Mindkét oldal elfogadja a narratívát, sőt tudományosan igazoltnak tartja, mivel számos történeti munka látszik azt igazolni. Csak hogy ezek a munkák valójában nem igazolnak semmit, pusztán reprodukálnak egy korábbi álláspontot, amely így legitimitását a szaktudományon kívülről nyeri. Az alaposabb vizsgálatok sokkal inkább a szkepszist erősítik azzal kapcsolatban, hogy egyáltalán képesek lehettek-e a román bankok nagymértékű földvásárlásokra.⁹

Figyelemre méltó *ennek a mítosznak a keletkezéstörténete*. A XIX. század végének gazdasági-társadalmi folyamatai az erdélyi magyar nagy- és középbirtok lemorzsolódásával jártak, miközben egyre erősödött a birtokos paraszti réteg. Az egyik csoport tulajdonában lévő földek fokozatosan a másik kezébe kerültek. Ennek nemzeti dimenzióit használta fel erdélyi magyar politikusok egy, az agráriusokhoz közel álló csoportja, hogy állami ellenlépéseket követeljen. A csoport egyik jeles tagja volt Bethlen István is, aki számos beszédében és írásában taglalta a magyar birtokot és ezen keresztül Erdélyt fenyegető oláh veszélyt.

Ezzel szemben egyértelműnek tűnik, hogy a román bankok nem rendelkeztek elég tőkével, sem tőkebevonási lehetőséggel, hogy nagyarányú változásokat idézzenek elő a birtokmegosztásban. A különböző statisztikák az I. világháborút megelőző tíz év távlatában 150-200 ezer hold tulajdonosváltását igazolják. Emellett a román bankok tevékenysége kifejezetten nyereségorientált volt. Talán éppen ezért ragadták meg az alkalmat, hogy az uralomváltást követően éppen a magyar politikusok álláspontjára

⁸ A mítosz legutóbbi nagyobb nyilvánosságot kapott felbukkanása: Csoóri Sándor: *Csucsá banyatlása* In: *Heti Válasz* 2002. szeptember 20. és Markó Béla: *Pezsgő és töpörtyűs pogácsa (Válaszféle Csoóri Sándornak)* In: *Erdélyi Riport* 2003. 32. szám. Lényeges hozzászólás volt még: Kuszálík Péter: *Reflexiók egy levélrészletre* In: *Erdélyi Riport* 2003. 27. szám.

⁹ Itt érdemes leszögezni, hogy a válasz a kérdésre nem. Az adatokból kiderül, hogy a földbirtokviszonyok változása sem különösebben drasztikus, sem gyors nem volt. A folyamat természetes módon zajlott, nemzeti dimenziót attól kapott, hogy Erdély azon részein, ahol szinte kizárólag román parasztság élt, a magyar birtokosok birtoka szükségszerűen jutott a vásárláskor kedvező pozícióban lévő helyi román közösség kezére. E mögött azonban nem állt anyagiakkal tervszerűen és jelentős mértékben alátámasztott tevékenység.

támaszkodva legitimálják magukat és korábbi tevékenységüket, a nemzeti egység érdekében végzett áldozatos munkának beállítva azt. A harmincas évek közepére aztán már tudományos munkákban jelenik meg a narratíva. Tudományos pályafutása ma is töretlen, a legújabb román bank- és gazdaságtörténeti összefoglalások is evidenciaként kezelik. Természetesen ezekre is alapozva találta meg útját újra a magyar köztudatba. A román történettudományra támaszkodva, és egyéb kutatások hiányában ma már „tudományos tényként” lehet hivatkozni arra, hogy Erdélyt a románok felvásárolták.

A narratíva tehat közös mindkét oldalon. Az értékelés viszont értetően ellentétes. A román értelmezés a nemzeti egység nagy mítoszába ágyazódik. A bankok tevékenysége és a tudatosnak tartott földvásárlás kifejezi a román nép ősi vágyát a régi egység helyreállítására, és egyúttal megmutatja annak találékony-ságát is a célhoz vezető eszközök megválasztásában. Ez tehát egységmítosz, még ha nem nélkülözi is az egyéb elemeket. Így például a bankok vezetői, főként Visarion Roman és Valeriu P. Bologna nagy nemzeti hőskökké nemesednek, a románok természetes vágyát állítólag akadályozó magyar bankok pedig összeesküvőként jelennek meg.

A magyar értelmezés elsősorban az összeesküvés-elmélet típusába sorolódik be. A románok tudatos és titkos földvásárlása mely a magyarok ellen irányul ráadásul utólag igazoltnak tűnik, mind a történeti események által, mind pedig tudományosan. Ugyanakkor egy negatív egység-mítosz is kibontakozik. A románok összetartása, céltudatossága szembe állítódik a magyar átokként felfogott felszínességgel, hirtelen fellángolással és a megosztottsággal.

Ebben az esetben *rendkívül fontos a mítosz jelenre vonatkoztatott tartalma, magyarázó ereje.* Egyfelől példát mutat, miként is kellene megszerveznie magát a mai magyar közösségnek Erdélyben. Másfelől igazolja azokat a feltételezéseket, hogy a Székelyföldön ma is hasonló folyamatok zajlanak, tudatos román kivásárlás. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a jelennel kapcsolatban is megjelenik az ellentétes értelmezés a román oldalon. Számos megnyilatkozás illetve a magyar és magyarországi befektetőkkel kapcsolatos aggodalom jelzi, hogy a román politikusok egy része ugyanilyen logika alapján értelmezi a gazdasági folyamatokat, csak éppen a magyarokra nézve kedvezőnek tartja azokat. Ez egyúttal jelzi azt is, hogy *a mítosz ma is instrumentalizálható és operacionalizálható.* Egy-egy privatizáció, egy-egy visszaszolgáltatott erdő vagy ingatlan kapcsán rendszerint ugyanezek a gondolatok, elképzelések fogalmazódnak meg.

Közös mitológia vagy tudományosság?

Az talán a fentiekből is egyértelmű, hogy *a magyar-román megbékélés egyik legfontosabb akadálya a két nemzet történet tudatának és ebből következően nemzeti mitológiájának szembenállása.* A társadalmi tudat ilyen vagy olyan formában ellenségként, de legalábbis partnerségre méltatlanként tételezi a másikat. Felmerül tehát a kérdés, mit lehet tenni ezzel kapcsolatban?

A legkézenfekvőbb válasz természetesen a történeti tudat tudományos alapra helyezése lenne. Bár ez hosszadalmas folyamat, de nem elképzelhetetlen, lásd a francia-német megbékélést, melyben a tankönyvek újírása jelentős szerepet játszott. Csakhogy jelen pillanatban ez nem tűnik megvalósíthatónak. A mítoszok túlságosan könnyen és hatásosan operacionalizálhatóak mind a magyar, mind a román társadalomban. Ezért ma nyilvánvalóan nem teremthető meg az akarat a történelem realisabb átértékelésre.

Felmerül azonban még egy komoly probléma: *működhetnek-e a társadalmak mítoszok nélkül.* A válasz korántsem egyértelmű. A történészek egy része, köztük a már említett Romsics Ignác is, úgy vélik, hogy igen. A mítoszok tudománytalanok lévén nincs helyük a köztudatban és delegitimálandóak. Mások, ellenben mint például Boia nem a mítoszokat akarják kiirtani, csak új, a korszellemnek jobban megfelelő mitológiával akarják helyettesíteni.

Fontos látni, hogy a két felfogás alapvető különbsége nem a történettudomány ismeretelméleti alapjait érinti. Egyik vélemény sem feltétlenül tagadja az ismeretelméleti bizonyosság lehetőségét. Viszont gyökeresen eltér egymástól társadalomképük.

Az első álláspont képviselői lehetnek racionalisták, akik úgy gondolják, hogy az emberek meggyőzhetőek az érvek erejével, de lehetnek moralisták is, akik egyszerűen nem hajlandóak elfogadni, hogy a társadalmi tudat hamis tényállításokra épüljön. A második álláspont hívei viszont elfogadva a történettudomány szabályait, a mítoszokat társadalmi szükségszerűségnek tekintik – mivel a legtöbb ember számára nem hozzáférhetőek azok az információk, amelyek a szakemberek számára igen. Ennek következtében pedig a mindennapi történeti tudat számtalan leegyszerűsítést tartalmaz, ami a mítoszok egyik legfontosabb jellemzője. Fontosnak tartják ugyanakkor a mítoszokat a társadalom működése, a kohézió szempontjából is. Az identitástudat olyan elemeinek tekintik, amelyek nem, vagy csak nagyon nehezen helyettesíthetőek.

Kétségtelen, hogy nehezen megkerülhetőek a nemzeti mitológia társadalmi funkciói. Ugyanakkor azt sem lehet elutasítani, hogy a történeti tudatnak tudományosan megalapozott eredményekre kell épülnie. Éppen ezért nem választható egyszerűen az egyik vagy a másik megoldás. *A probléma áthidalásához egyszerre szükséges a megalapozott történeti narratíva kidolgozása, a rivális narratívák összevetése és szintézise és egy új nemzeti mitológia megalkotása. Ez utóbbinak legfontosabb jellemzője kell legyen azonban, hogy a közös pontokat keresi. Megalkotása pedig amúgy sem a történészek feladata.*